

Aanspraak

Afdeling Verzetsdeelnemers en Oorlogsgetroffenen

Juni 2012

Theo Doorman
overleefde Japanse
aanval op vliegboot
voor de kust
van Australië

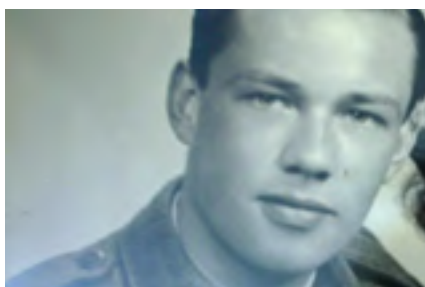
Sociale Verzekeringsbank

PENSIOEN &
UITKERINGS raad

Inhoud

Mag ik u even aanspreken? **3**

Bram Grisnigt werd als geheim agent boven bezet Nederland gedropt **10**

Nationaal Monument Kamp Vught: expositie 'Ogen van de oorlog' **19**

Toespraak burgemeester Amsterdam bij Nationale Herdenking, 4 mei 2012 **4**

Flora Schrijver-Jacobs speelde accordeon en piano in het vrouwenorkest in Auschwitz **14**

Museum Bronbeek expositie: '1942, De val van Indië' **20**

Theo Doorman overleefde Japanse aanval op een vliegboot in Australië **6**

'Tweeduizend Getuigen Vertellen' te bekijken in Joods Historisch Museum **18**

Zoek **21**

Vraag en Antwoord **22**

Puzzel **23**

Adressen / colofon **24**

Mag ik u even aanspreken?

Eind maart 2012 heb ik samen met Ingmar Wolfert, secretaris Pensioen- en Uitkeringsraad, en Mirjam Schuit, hoofd Internationale Zaken SVB, een werkbezoek gebracht aan Indonesië en Australië.

Ik vind het maken van zo'n reis van groot belang, omdat het ons de gelegenheid geeft persoonlijk met de uitvoerders ter plekke te spreken. En mogelijk van nog groter belang vind ik het persoonlijke contact met onze cliënten, in groeps gesprekken of in een tweegesprek soms bij een cliënt thuis.

Heel blij ben ik dan ook met de bijeenkomsten die we met cliënten zowel in Indonesië als in Australië hebben gehad. Het is indrukwekkend met merendeels oude en héél oude cliënten te spreken. Zo lange tijd na de bevrijding staat de oorlog nog in hun ziel gegrift. Mij stemt het verdrietig deze oude mensen tot op de dag van vandaag te zien lijden, hun pijn te voelen. Ook hun kinderen, die hen helpen en begeleiden, worstelen met de nasleep van de oorlog.

Ik beschouw het als een eer namens de Nederlandse overheid middels ons stelsel van oorlogswetten de getroffen en een beetje te kunnen helpen. Velen aan de andere kant van de wereld zijn zeer dankbaar voor hetgeen Nederland voor hen doet. Ze zijn in zekere zin verbaasd en trots op Nederland. Het is allemaal zo ver weg en tegelijkertijd verbindt het hen met hun oude vaderland.

Hans Dresden

Hans Dresden
Voorzitter Pensioen- en Uitkeringsraad

Toespraak van Eberhard van der Laan bij de Nationale Herdenking op de Dam 4 mei 2012

'Maar eenmaal per jaar is de stilte tot den hemel toe van de doden vervuld en belijden wij zonder woorden onze dankbaarheid, onze schuld.'

Deze woorden dichtte Ed. Hoornik.

Vanavond leggen wij rekenschap af aan de doden. Wij doen dat bij dit monument dat wij hebben opgericht om hen te herdenken.

Wij zijn vanochtend wakker geworden in een vrij land. Iets wat niet iedereen zich elke dag realiseert. Die vrijheid stemt tot dankbaarheid. Vandaag geven wij er ons rekenschap van dat die vrijheid is bevochten door militairen – toen en nu – en door mensen die ondanks terreur en angst de moed opbrachten in verzet te gaan. Wij stellen ons de vraag: zou ik – als ik toen had geleefd – net als zij de moed hebben opgebracht om in verzet te komen. Het antwoord daarop kan niemand geven. Wat we wel weten, is dat wanneer wij op onze beurt niet bereid zijn in onze dagen – in alle vrijheid – op te komen voor de gerechtigheid waar die in de verdrukking zit, wij hier net zo goed níet kunnen staan.

Wij geven ons evenzeer rekenschap van de slachtoffers van verschrikkingen overzee, van gewone burgers die omkwamen door de oorlogshandelingen en van vervolgd en vermoord door de Nazi's. Als burgemeester van Amsterdam word je vrijwel dagelijks herinnerd aan het feit dat 61.000 van de 80.000 Joodse stadgenoten onder de ogen van hun medeburgers zijn afgevoerd en – naar later bleek – vermoord. Het blijft een open zenuw in de stad, in het land. Wij allen zijn – ieder op onze eigen wijze – bezig met dat verleden en wij moeten ons steeds opnieuw verhouden tot wat er is gebeurd. Omwille van de rekenschap aan de doden.

Foto's: Ilvy Nijokiktijen

In mijn dromen vlucht ik weg uit een brandende Catalina

De zesjarige Theo Doorman overleefde een Japanse aanval op een vliegboot voor de kust van Australië.

Theo Doorman is de zoon van de beroemde schout-bij-nacht Karel Doorman die sneuvelde in de Slag in de Javazee in 1942. Als zesjarige jongen moesten Theo en zijn moeder vluchten omdat de Japanners het ook op hen hadden gemunt. Met een vliegboot, een Catalina, bereikten ze de kust van Australië. Op het moment dat iedereen zich veilig waande, werden ze aangevallen door Japanse gevechtsvliegtuigen. Theo herinnert zich alles als de dag van gisteren.

Brieven naar Alexandrië

Aan de vooravond van de Slag in de Javazee schreef mijn vader mijn grootouders in Alexandrië een afscheidsbrief, waarin hij aangaf dat hij de laatste poging om de Japanse invasievloot tegen te houden waarschijnlijk niet zou overleven. Zijn schip de De Ruyter werd tot zinken gebracht en slechts een deel van de bemanning kon overleven, maar mijn vader verkoos, volgens marinetraditie, met het schip ten onder te gaan. Mijn moeder was zijn tweede vrouw en ik was hun enige kind. Uit het eerste huwelijk had hij twee zoons en een dochter. Ik ben geboren op 24 juli 1935 in het Marinehospitaal in Den Helder. In 1937 vertrok ik met mijn moeder naar Indië. Duidelijke beelden in mijn bewuste herinnering gaan terug tot begin 1941.

Tongtong

Mijn vader was 52 jaar, mijn moeder 30 en ik 6 toen de oorlog uitbrak. We woonden in de Javastraat in Soerabaja; mijn vader was veel op zee en dan verbleven mijn moeder en ik in een vakantiehuisje in het dorpje Patjet in de bergen. Na Pearl Harbor stuurde mijn vader ons er voor onze veiligheid permanent naartoe. Als de De Ruyter binnenliep reden wij naar Soerabaja. In februari 1942 logeerde baronesse Van Tuyll van Serooskerken, de vrouw van de adjudant van mijn vader, met haar baby bij ons. De oorlogsdreiging kan ik me goed herinneren omdat er voorzorgsmaatregelen werden getroffen. Ik kreeg een Engels legerhelmpje en iedereen kreeg een noodtasje met verband, een certificaat met je bloedgroep en een plaatje met naam en adres. In Soerabaja werd vaders bed verhoogd om onder te kunnen schuilen en in Patjet werd een schuilplaats gegraven. Daar werd bij luchtalarm op een houten rijststampblok geslagen, de Tongtong.

Het afscheid van mijn vader

Van mijn moeder weet ik dat mijn vader een hoffelijke rechttoe-rechtaan man was, gevat, wel streng maar vol sarcastische humor. Met Kerst 1941 was hij thuis en kreeg ik een metalen jachtvliegtuigje met opklapbare wielotjes en tinnen soldaatjes. Op oude-

Theo met zijn vader Karel Doorman, 1941.

jaarsdag 1941 sta ik met een gebroken arm - door een val uit een boom - met hem op een foto. Na zijn terugkeer van een actie in de Straat Badung op 20 februari 1942 schreef mijn moeder dat we in Soerabaja op de oprit van ons huis afscheid van hem hadden genomen. Daarna bracht hij onze twee papegaaien naar de burens. Kennelijk was hij er zeker van dat hij niet meer in dat huis zou terugkeren.

Slag in de Javazee

's Middags en 's nachts op 27 februari 1942 vond de Slag in de Javazee plaats. De telefoonverbindingen waren afgesloten en laat in de middag van 28 februari hoorde mijn moeder via de burens dat mijn vaders schip was gezonken. Mijn vader had haar gezegd om in noodgevallen naar de Commandant Marine in Soerabaja te gaan. Mijn moeder maakte snel haar vlucht koffer gereed en had daarin voor mij ook een doos gedaan met speelgoed, waaronder tinnen soldaten en mijn speelgoedvliegtuigje. Mevrouw Van Tuyll bracht ons met haar auto naar Soerabaja. Daar sliepen wij bij kennissen, want ons huis was op een gevonden Japanse kaart omcirkeld. Commandant Koenraad vertelde haar dat ze haar man waarschijnlijk niet zou terugzien en raadde haar aan te evacueren naar Australië. We reden in een autokonvooi door de bergen naar de zuidkant van Java. Bij een meertje bij Toeloengagoeng lagen vier Catalina's met hun staart over de oever op ons te wachten. Via de staart en de mitrailleurkoepel werden we in de vliegboot geholpen. Net voor zonsondergang stegen wij op. Na een nacht vliegen landden we de volgende ochtend in Roebuck Bay bij het dorpje Broome in noordwest Australië.

Een vrijheid van korte duur

We lagen met vier Catalina's en vijf Dornier vliegboten in de baai vlak bij de lange pier te wachten op de benzineboot om bij te tanken. Vierentwintig inzittenden waanden zich veilig en omdat het heet was in de vliegboot, klommen velen uit de cockpit op de vleugel. Ik speelde met mijn vliegtuigje en soldaatjes tussen de mitrailleurkoepels. Opeens hoorde ik vliegtuigmotoren en zag een schaduw van een Zero, een Japans gevechtsvliegtuig, laag overkomen. Mijn moeder heeft mij snel in de vliegboot onder een zeildoekse kooi geduwd en ging ter bescherming boven op mij liggen. Bij de tweede Japanse luchtaanval viel

Theo Doorman speelt met zijn tinnen soldaten, op de achtergrond is zijn vader aan het werk.

er een aantal gewonden. Mijn moeder trachtte het bloedende hoofd van een medepassagiere te verbinden met het verband uit het nooddasje. Boven ons stond de vleugel van de vliegboot in brand. Mijn moeder sleurde me mee door het vliegtuig naar de cockpit. Mevrouw Lacomblé, de vrouw van de commandant van het schip van mijn vader, lag gewond onderaan de trap naar de cockpit en zei: "Gaan jullie maar door; ik kan niet zwemmen!" Ook enige andere vrouwen waren gewond; hun mannen bleven met hen achter.

Mijn moeder sprong uit de cockpit in het water en ik zag haar met opbollende jurk in het water terechtkomen. Ik sprong haar meteen achterna en werd door de sterke stroming onder de brandende vleugel getrokken. Ik wist vrij te komen maar was mijn moeder kwijt. Wel zag ik tussen de rook van de brandende olie het hoofd van de twaalfjarige Rob Lacomblé. We zwommen samen door. Zodra we het gebrul van de Zero's weer hoorden, doken we onder water. Plotseling voelde ik een scherpe steek in mijn zij.

Gered door Amerikanen

Na een uur viste een Amerikaans sloepje ons uit het water. Tien minuten later werd mijn moeder ook levend en wel aan boord getrokken. Mijn moeder zag dat ik een snee boven mijn oog had en wilde met de zakdoek uit mijn broek de wond verzorgen. Maar die zakdoek was rood van mijn bloed. In mijn zij was ik kennelijk geraakt door een schampschot dat die twee gaatjes had gemaakt in de korte broek die ik nog altijd bezit. We werden op de lange pier afgezet. Daar stond een goedertreintje, normaal in gebruik voor de parelmoervisserij. We namen plaats op de voorste platte wagon; op de achterste lag een aantal omgekomen medepassagiers. Na op het vliegveld te zijn verbonden, bracht een klein vliegtuig ons naar het zuidelijker gelegen Port Hedland. Van de 48 Nederlanders bleken er 32 vrouwen en kinderen te zijn omgekomen.

Times Square

Na een paar dagen werden we met Lockheeds naar Perth gevlogen. Vervolgens zijn we naar Melbourne gevaren, waar we een paar maanden bleven. Eind mei 1942 vertrokken wij vanuit Sydney met het ms. Ruys,

Theo Doorman in het Broome Historical Museum, 2007.

een KPM-passagiersschip, naar Panama met New York als einddoel. Daar werden mijn moeder en ik opgevangen door de familie Philips. Via de Philips-organisatie kon mijn grootvader geld uit Alexandrië overmaken. In 1944 hertrouwde mijn moeder de Hollander Hans Woltjer, een oud-Engelandvaarder en scheepsbouwkundig ingenieur. Zij hadden elkaar ontmoet vlak na de ramp in Broome, die hij vanaf de pier had gezien.

Op Victory in Europe Day, V-E Day, 8 mei 1945, stond ik met mijn moeder in New York op Times Square in de uitbundige mensenmenigte. We liepen mee in de 'ticker tape parade'; door de regen van snippers van telefoonboeken en teletapes.

De bevrijding in Indië, op 15 augustus 1945, moest ik ervaren vanuit een ziekenhuis bij New York, waar ik toen met polio was opgenomen. Het tekenen van de overgave van Japan op 2 september 1945 kon ik gelukkig gezond weer in New York meevieren.

De puzzel raakt compleet

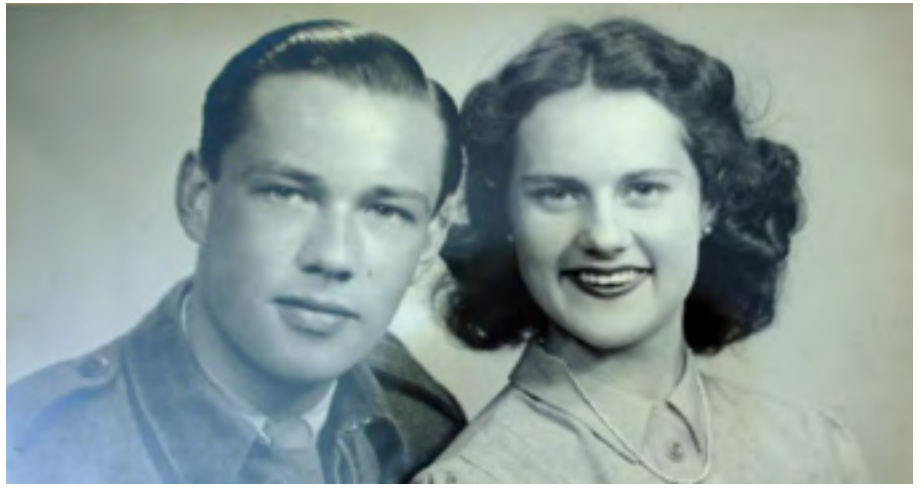
Hoe ouder je wordt, hoe meer je te weten komt van wat er in feite op die ene verschrikkelijke dag is gebeurd. Het drama is ook wel weggestopt. Je krijgt steeds meer puzzelstukjes aangereikt, die je als zesjarige jongen zijn ontgaan. Zo heb ik later begrepen dat mevrouw Van Tuyll in verwachting was van haar tweede kind en mede daarom is achtergebleven.

Wellicht is dat haar redding geweest; zijzelf en haar baby hadden de ramp waarschijnlijk niet overleefd. Na de doop van een gerestaureerde Catalina met de naam van mijn vader door mijn 93-jarige moeder op vliegveld Valkenburg, kreeg ik van een Australiër via de mail een verzoek om informatie voor zijn proefschrift over de ramp in Broome. Ik schreef dat mijn moeders geheugen achteruit ging en dat ik toen met mijn vliegtuigje en tinnen soldaatjes speelde. Hij mailde me foto's: 'Zijn dit die soldaatjes en is dit uw vliegtuigje?' Later, met mijn vrouw bij de 65-jarige herdenking van de Japanse aanval in 2007, heb ik in het Broome Historical Museum met witte handschoenen mijn soldaatje weer even tevoorschijn mogen halen.

Altijd weer terug

Vroeger, en vooral in tijden van spanning, had ik vaak last van nachtmerries. Dat is waarschijnlijk terug te voeren op de hitte op de vliegboot tijdens de ramp. Meer dan eens werd ik gillend wakker van dezelfde nachtmerrie; 'Ik wil eruit!' Vaak was ik dan in mijn dromen weer terug onder de brandende vleugel waar ik zo snel mogelijk onderuit moest zien te komen. Zo heb ik, toen ik na de middelbare school dienst deed bij de Koninklijke Marine en ook bij zeiltochten op zee, heel wat collega's uit de slaap gehaald. Ik heb mijn relatief oudere vader helaas maar kort en in een turbulente tijd bewust meegemaakt. Ik koester de herinneringen. Hij is het algemene toonbeeld geworden van de strijd in Nederlands-Indië, maar bij herdenkingen gaan mijn gedachten ook altijd uit naar de velen die onder zijn leiding met hem zijn gevallen.

Interview: Ellen Lock

Bram Grisnigt en Ann Stone, 1943.

Ver weg

Engelandvaarder
Bram Grisnigt (89)
werd als geheim
agent boven bezet
Nederland gedropt.

In mei 1941 vertrok de 18-jarige Bram Grisnigt met een vriend op de fiets richting Frankrijk om vanuit Engeland Nederland te gaan helpen bevrijden. Via België, Frankrijk, Spanje, Curaçao en Canada lukte het hem om Engeland te bereiken. In Londen werd Bram Grisnigt door de Britse geheime dienst opgeleid tot geheim agent en boven bezet gebied in Noord-Brabant gedropt. Vanuit diverse locaties verzorgde hij als radiotelegrafist het contact tussen verschillende verzetsgroepen in Nederland en het Bureau Inlichtingen in Londen.

Dromen van verre reizen

Ik ben geboren in een gezin met twee oudere zussen op 26 januari 1923 in Rotterdam. Als kleine jongen droomde ik van verre reizen over zee, want in die tijd kwam je vaak niet verder dan een schoolreisje naar Arnhem. Mijn vader overleed al toen ik nog jong was. Omdat het voor mijn moeder moeilijk was om drie peuters op te voeden, werd ik met mijn zusje bij pleegouders in Zeist opgenomen, waar ik een fijne jeugd heb gehad. Bij de keuring voor de zeevaartschool werd ik afgewezen omdat ik kleurenblind was. Uit frustratie ging ik naar de Handelsschool in Den Haag. Al in 1940 ontstond het plan om samen met mijn vriend Dick van Delft naar Nederlands-Indië te gaan om Nederland te helpen bevrijden.

'Examenvoorbereiding'

In mei 1941 vertelden wij onze ouders dat we een weekend in Zeist bij familie onze examens wilden voorbereiden. Met als reisgids een Bosatlas vertrokken we op de fiets met onze schooltassen achterop richting België. Na vele avonturen slaagden wij erin via het door de Duitsers bezette België en Frankrijk het nog onbezette Vichy Frankrijk te bereiken waar wij ons bij de Nederlandse consul in Lyon meldden. Op advies van de consul reisden wij door naar Toulouse waar wij onderdak vonden in een Nederlands vluchtelingenkamp net buiten Toulouse. Daar troffen wij andere Engelandvaarders aan en gevluchte Joodse families uit Nederland en België. Mijn vriend Dick zag weinig kans om verder te komen en is naar Nederland teruggekeerd. Ik ontmoette er de Urker Piet Hoekman met wie ik verder optrok. Op 27 mei 1942 vertrokken we samen met ongeveer dertig Engelandvaarders naar Barcelona.

Getorpedeerd door een Duitse onderzeeboot

Op 1 juni 1942 scheepten we in op het Spaanse passagiersschip Cabo de Buena Esperanza. De Cabo voer via Gibraltar, waar een Britse patrouilleboot enkele Engelandvaarders van boord haalde. Een aantal jongens sprong overboord en verdrong in de hoge golven van de baai. Wij waren achteraf blij dat we de sprong niet hadden gewaagd. Op 21 augustus 1942 monsterde ik in Curaçao aan als matroos op de ms. Rotterdam, volgeladen met brandstof. Als onderdeel van een konvooi werden wij op 28 augustus 1942 met nog twee andere schepen getorpedeerd door een Duitse onderzeeboot. Aangezien het die nacht heel heet was, besloot ik op het dek te gaan slapen en dat bleek mijn redding toen het schip zank. Van de achtenveertig bemanningsleden kwamen er tien om het leven, waaronder mijn Engelse hutgenoot de zeventienjarige Little. Ik bereikte een reddingsboot. Was het geluk of toeval dat ik telkens de dans ontsprong? Na door de Amerikaanse marine te zijn gered, arriveerden we op de marinebasis van Guantanamo Bay in Cuba. Met een Filipijns vrachtschip reisde ik als matroos naar Amerika om via New York Canada te bereiken. In Canada werd ik als soldaat ingedeeld bij de Prinses Irene Brigade. Hier ontmoette ik weer Piet Hoekman die via een andere weg Canada had bereikt. Op 12 december 1942 scheepten ik samen met duizenden Canadese en Amerikaanse militairen in op het troepentransportschip Queen Elizabeth naar Schotland. Negentien maanden na mijn vertrek uit Nederland stapte ik in Glasgow aan wal. Vandaar reisden wij naar het opleidingskamp van de Prinses Irene Brigade 'Wrottesley Park' in Wolverhampton. Tijdens een vakantie in Londen werd aan Piet en mij gevraagd of wij bereid waren bijzonder en gevaarlijk werk te doen.

Opleiding tot geheim agent

We werden door het Bureau Inlichtingen geselecteerd uit de vrijwilligers en binnen drie maanden klaargestoomd voor radiotelegrafist. We kregen een opleiding parachutespringen, wapengebruik en leerden coderen, decoderen en seinen. Wij vielen met het Bureau Inlichtingen rechtstreeks onder de Britse geheime dienst MI6. Wij kregen een nieuwe identiteit, maar mochten geen contact meer met onze vrienden opnemen. Dagelijks reisden we met onze

groep trainees met de trein naar ons trainingscentrum in Londen. In die trein ontmoette ik mijn grote liefde, Ann Stone, die dagelijks dezelfde trein naar Londen nam. Onder de naam Kees Coster maakte ik kennis met haar.

Onze locatie 'Huize Anna' in Londen tijdens de MI6 opleiding.

Gedropt

In de nacht van 19 op 20 september 1943, bij halve maan, werd ik samen met Piet in Noord-Brabant gedropt. Onze landing was gepland in de omgeving van Escharen, maar door een navigatiefout kwamen we vijftien kilometer van de afgesproken plek terecht in de omgeving van het dorp Beugen. De bagageparachute met de seintoestellen viel achter een heg in een tuin waar mannen stonden te praten. Met getrokken pistool slopen we op hen af. Waren ze goed of fout? Zij bleken gelukkig van de Luchtbescherming te zijn en hielpen ons de bagage te verbergen. Tegen het middaguur bereikten wij ons contactadres bij veldwachter Beuvink in Escharen. De volgende morgen meldden wij onze goede aankomst in Londen via twee postduiven, die wij vanuit Engeland hadden meegenomen. Onze taak was via onze radiozenders verbinding tussen de Verzetsgroepen in Nederland en de Regering in Londen tot stand te brengen en te onderhouden. Ik zond en ontving radiotelegrammen vanuit Amsterdam en Piet vanuit Den Haag. Meestal ging het om militaire, politieke en economische zaken.

Verraad

Op 6 november 1943 gingen Piet en ik voor een bezoek naar veldwachter Beuvink in Escharen. Wat wij niet wisten was dat de avond ervoor twee andere

geheim agenten, Marinus Verhage en Jan Diesfeldt, daar uit Londen waren aangekomen. Hun bagage was op een boerenerf in Overasselt terechtgekomen, maar veldwachter Beuvink dacht dat de boer betrouwbaar was. Veldwachter Beuvink, Piet en Jan zouden de bagage gaan halen. Toen Piet en Jan de boerderij binnen gingen, bleken gewapende Duitse soldaten hen op te wachten. In het gevecht dat ontstond, sneuvelde mijn vriend Piet. Zodra Beuvink schoten hoorde, wist hij dat de zaak verraden was. Hij sloeg alarm zodat Marinus en ik nog tijdig werden gewaarschuwd en via de pastoor een schuilplaats in een boerenstal konden vinden. Bij daglicht zagen we door de halve ramen van de schuur Jan langs de slootkant kruipen. De volgende dag lukte het ons ongezien door de Duitsers afgezette omgeving te komen en het huis van mijn pleegouders in Zeist te bereiken waar we enige tijd onderdoken. Jan Diesfeldt is later gepakt en gefusilleerd.

Gearresteerd

Nadat Piet was gesneuveld, heb ik zijn toestel overgenomen. Ik kon toen via twee seintoestellen werken, één in Amsterdam en één in Zeist. Op 2 februari 1944 's ochtends werd mijn zender in Amsterdam uitgepeild door de Duitsers. Tijdens het seinen vanaf een zolderkamer aan de Prinsengracht werd ik overvallen door de SD. Ik probeerde nog te vluchten, maar het huis zat vol met Duitsers.

Zoals te verwachten sloegen ze me flink in elkaar. Als gevangene werd ik afgevoerd naar de Euterpestraat in Amsterdam en achtereenvolgens naar de gevangnissen in Scheveningen, Haaren en Vught. In Kamp Vught zaten we met vier geheim agenten opgesloten in een cel in de 'bunker'. Eén van ons, Harm Steen, werd uit de cel gehaald en is gefusilleerd. Bij het naderen van de geallieerde troepen begin september 1944 werd kamp Vught ontruimd en de gevangenen werden naar concentratiekampen in Duitsland afgevoerd. In tegenstelling tot mijn medegevangenen zag ik dit niet als een verslechtering, maar als een kans om te overleven. Als ik langer in Vught was gebleven, wachtte mij eenzelfde lot als mijn celgenoot.

Een teken van leven

Tijdens het transport op 6 september 1944 naar Sachsenhausen heb ik nog een briefje in potlood

geschreven en in de buurt van de Nederlands-Duitse grens uit een kier in de wagon naar buiten gegooid. Het briefje werd gevonden en is op het adres van mijn pleegouders bezorgd. Dit teken van leven heb ik nog: 'Landgenoot!!! Wilt u zo goed zijn, dit briefje aan onderstaand adres te sturen. Wij maken het allen goed en zijn op transport naar Duitsland. Keep Smiling. Adres Wisman-Krullelaan-Zeist. Afz: BR'

Ravensbrück

Via de kampen Sachsenhausen, Neuengamme, een buitenkamp bij Aurich, terug naar Neuengamme, Braunschweig kwam ik in het KZ Ravensbrück terecht. Dit laatste kamp was het slechtste kamp dat ik heb meegemaakt. Onze voormannen waren beroeps misdadigers die ons nog slechter behandelden dan de SS. Met drie man deelden we één stapelbed. Zodra het licht werd, joegen de bewakers ons uit de barakken. Je hebt veel overlevingsdrang, steun van je medegevangenen en geluk nodig om te kunnen overleven. Wegens het oprukken van het Rode Leger besloot de SS op 27 en 28 april 1945 het kamp te ontruimen. Degenen die niet meer mee konden komen stierven van uitputting of werden doodgeschoten. Alle mannen die nog in staat waren om te lopen, werden opgejaagd in de beruchte dodenmarsen.

Ontsnapt

Tijdens de mars zag ik kans in de avondschemering te ontsnappen. Na toestemming te mogen 'scheisen', kroop ik vanachter de struik steeds verder naar achteren, weg van de mars. Midden in een bos ging ik op de grond liggen en voelde geen kou. Ik keek naar de schitterende sterrenhemel en voelde mij als vrij man intens gelukkig. Dit is één van de mooiste momenten uit mijn leven. De volgende ochtend ben ik teruggelopen naar het kamp, want ik dacht; als er hulp komt, dan komt het daar. Naast de toegangspoort met het opschrift 'Arbeit macht frei' zag ik een enorme stapel naakte magere lichamen van dode gevangenen. Minutenlang keek ik ernaar. Dit beeld staat voor altijd in mijn geheugen gegrift als teken van Nazi-Duitsland. In de mannenbarak trof ik tussen de zieken nog zeven apathische Nederlandse gevangenen aan. De Duitsers waren weg en de Russen in aantocht. Wie kon deze doodzieke mannen helpen? De eerste hulp kwam van vrouwen uit het aangrenzende vrouwenkamp. Hoewel ze het zelf al zo moeilijk hadden, kwamen ze ons toch verzorgen. Het was alsof ik engelen zag. Op 30 april 1945 werd het kamp door het Sovjetleger bevrijd. In de weken na de bevrijding stierven er nog talloze zieken. Als militair kon ik via het intergeallieerde krijgsgevangenenkamp Neubrandenburg tamelijk vlug naar Nederland terugkeren.

Zulke jongens kunnen we altijd gebruiken

Eenmaal terug in Nederland kon ik er niet aarden. Ik wilde zo ver mogelijk weg van alle herinneringen aan de oorlog. Als eerste zocht ik Ann op in Londen en wilde met haar trouwen. Zonder haar steun had

ik niet verder gekund. Een oorlogsmakker, geheim agent Henk Letteboer, had een neef die in Londen bij de Shell werkte. Hij regelde een afspraak voor ons met de hoogste baas. Die man zei: "Zulke jongens als jullie kunnen we altijd gebruiken!" Ik nam zijn voorstel aan en verhuisde met Ann naar Curaçao. Voor de Shell heb ik veel gereisd. Mijn jongensdromen zijn - ondanks alles - toch uitgekomen. Na bijna twintig jaar keerde ik met Ann terug naar Nederland, waar we nu op een rustige plek in Brabant wonen.

Vrijheid

Ann en ik proberen elk jaar de herdenkingen bij het monument 'Vrouwen van Ravensbrück' op het Museumplein bij te wonen. Vrijwel geen van de sprekers was op de hoogte van het feit dat Ravensbrück evengoed een mannenkamp was. Omdat dit mij stoorde, heb ik het Comité Vrouwenconcentratiekamp Ravensbrück benaderd en er is nu ook een tekst aangebracht ter nagedachtenis van de omgekomen mannen. Op 29 november 2003 werd op de plaats van onze dropping het Pinpointmonument in Beugen onthuld voor de 180 boven Nederland gedropte geheim agenten, waarvan er 95 zijn omgekomen. Graag had ik daar met mijn goede vriend en strijdmakker Piet Hoekman willen staan. Ik betreur het dat onze vrijheid in Nederland als te vanzelfsprekend wordt beschouwd. Mensen hebben er geen idee van hoe duur onze vrijheid is bevochten. Dappere mannen en vrouwen riskeerden arrestatie, de doodstraf en stierven in gevangnissen en concentratiekampen, ver weg.

Interview: Ellen Lock

Bram en Ann Grisnigt bij het Ravensbrück-monument, 2008.

Bepie en Flora, 1939.

Het meisje met de accordeon

Flora Schrijver-Jacobs speelde accordeon en piano in het vrouwenorkest in Auschwitz.

Flora Schrijver-Jacobs' (1923) gezondheid laat helaas te wensen over. Hoewel er een kleine witte vleugel in haar huiskamer staat, kan ze door reuma en slecht zien niet meer spelen. Iedere dag komt er iemand langs om voor haar te zorgen. 'Mijn huisarts vond het goed dat ik meedoe met dit interview, want getuigenissen van de oorlog zijn belangrijk en het is een wonder dat ik het nog kan navertellen! Geen van mijn tachtig familieleden is teruggekomen.'

Een huis vol muziek

Voor de oorlog had mijn vader een stoffenwinkel op de Haarlemmerdijk in Amsterdam. Na de lagere school hielp ik ook mee in de zaak. Mijn vader speelde bas en trompet in het Utrechts Stedelijk Orkest en later in Amsterdam. Mijn jongere zusje Rebecca, die wij altijd Bepie noemden, had prachtige krullen en kon heel mooi zingen. Beviende orkestleden gaven mij van jongs af aan pianoles. Van mijn ouders leerden we ook thuis Engels en Duits. Ik hield van Tchaikovsky en was dol op de 'Rhapsody in Blue' van George Gershwin. Een jaar voor de oorlog zei mijn vader: "Flora, ik wil dat je Cole Porter en Gershwin speelt." Ik vroeg hem toen: "Papa, ik wil graag jazz leren en ik zou graag een harmonica willen hebben met een pianokant." Zo leerde ik ook al een beetje

accordeon spelen. Op 10 mei 1940, toen de eerste Duitse soldaat onze winkel inkwam, ben ik van angst naar buiten gerend. We moesten verhuizen naar de Achtergracht in de Joodse wijk en een Verwalter nam de zaak over. Met ons persoonsbewijs met een 'J' erop mochten we de Joodse wijk niet uit. Met een vervalst paspoort onder de naam Christina Petronella Vitali kon ik bij razzia's doorlopen. Thuis kon ik pianospelen en mijn vader speelde mee met zijn contrabas en mijn zusje zong. Zo hadden we iedere avond een huis vol muziek. Er kwamen steeds meer razzia's en mijn zusje dook onder met haar verloofde. Rond mijn negentiende was ik verloofd met de Duits-Joodse Emanuel van Praag, die na de Kristallnacht uit Duitsland naar Nederland was gevlucht. Een paar weken nadat ik onze verloving verbrak, werd hij opgepakt en schreef me vanuit Westerbork brieven.

Opgepakt

Op een nacht in februari 1943 werd er bij ons aangebeld. Mijn ouders en ik hadden onze koffers al klaarstaan. Op onze oproep voor de werkkampen stond voorgeschreven wat we moesten meenemen. Nederlandse politieagenten brachten ons naar het Adema van Scheltemaplein. Drie dagen en nachten zaten we in de Hollandsche Schouwburg. De verloofde van mijn zus, Appie Schrijver, probeerde ons nog uit de Hollandsche Schouwburg te krijgen. Hij had geregeld dat iemand tegen ons kwam zeggen dat we een kwartiertje konden wandelen. Mijn vader begreep wat er gebeurde en zei tegen mij: "Ga jij maar, we kunnen niet allemaal onderduiken." Ik liep naar ons huis op de Achtergracht, waar Appie wachtte. Na een uur besloot ik toch met mijn ouders mee te gaan en liep weer terug naar de Hollandsche Schouwburg. Niemand van de bewakers vroeg waar ik vandaan kwam. De volgende dag werden we naar Westerbork vervoerd. Daar wachtte Emanuel mij op. Hij beloofde me: "Als je met mij trouwt, dan hoef je niet op transport." Ons huwelijk werd in Hooghalen gesloten. Dat was de enige keer dat ik buiten dit kamp ben geweest. Mijn vader werkte in Westerbork in de wasserij en was trompettist in het orkest. Mijn moeder kreeg het commando over de aardappelkeuken en ik herinner me nog dat we bergen aardappels hebben geschild. Twee maanden later kwam mijn zusje in Westerbork aan, nadat ze was opgepakt in een razzia. Hoe ik de commandant ook smeekte

om haar te laten blijven, drie weken later werd ze naar Sobibor gedeporteerd. Achttien jaar was ze en beeldschoon. Meteen vermoord, bleek achteraf. Eind augustus 1943 moesten mijn ouders op transport naar Auschwitz en ik wilde met hen mee. Emanuel probeerde me nog over te halen om het niet te doen. Uiteindelijk heb ik me toch voor mijn ouders gemeld om bij hen te kunnen blijven, zoals ook mijn man zich voor mij meldde. Hij bleek later ook vermoord.

Mijn redding

Bij aankomst in Auschwitz werden de mannen en vrouwen uit elkaar geslagen. In de rij vrouwen stond ik met mijn moeder gearmd voor kamparts Mengele bij de selectie. In het Duits zei ik dat ik me vrijwillig had gemeld om bij mijn moeder te blijven. Hij zei: "Je ziet je moeder zo meteen terug. Ik heb maar voor veertienhonderd mensen plaats op de vrachtauto's. Jij bent jong en kunt nog lopen." Hij stuurde mijn moeder meteen de andere kant op naar de vrachtauto's. Met de resterende honderd medegevangenen moest ik naar de barakken van het kamp lopen. We moesten onze kleding afstaan, werden kaalgeschoren en kregen een nummer op de arm getatoeëerd. Vervolgens kreeg ik voddige kleding aan, schoenen had ik niet meer. Een vrouw zei: "Zie je die rook? Je transport wordt nu verbrand." Ik dacht dat dit rook was van de fabriek waar we tewerkgesteld zouden worden. Ik kon haar gruwelijke mededeling niet geloven en zei: "Ach mens, je bent gek!" Na een week waren er nog maar drie mensen over: Gretel Deen, Lenie Spijker en ik. We sliepen zonder matrassen of dekens in houten hokken bij min tien graden. Je zag de uitgeteerde mensen in vrachtwagens worden gestopt. Sommigen zongen zelfs de Marseillaise terwijl ze naar de gaskamers werden gereden. Na een paar weken waterige soep werd ik ook steeds zwakker en ik wist inmiddels welk lot me te wachten stond. Op dat moment werd er naar muzikanten gezocht. Ik gaf me op als pianiste, maar er waren teveel mensen die zeiden dat ze piano konden spelen. Er kwam een Tsjechische Läuferin, een boodschappenmeisje, naar me toe die zei: "Om Gods wil, kun je niets anders spelen? Anders ben je een dode volgende week." Daarop zei ik dat ik ook accordeon speelde. Vervolgens werd ik met twee anderen gekozen uit honderdvijftig

Alma Rosé, circa 1920.

vrouwen die piano konden spelen en naar de dirigente en violiste van het orkest gebracht. Ze heette Alma Rosé en was de dochter van de beroemde violist en concertmeester Arnold Rosé en Justine Mahler, de zuster van Gustav Mahler. Ze had maar één muzikante nodig, een accordeonist. Ze zei: "Je speelt een geweldige sof, maar mijn man was een Nederlands ingenieur en ik hou van Nederlanders. Ik zal proberen je leven te redden en je de partituur leren." Dát was mijn redding.

Doorspelen

Wij moesten 's ochtends vroeg eerst op appèl staan en dan spelen als de werkcommando's uitmarcheerden. Van het lange wachten in kou en de mist kreeg ik dode vingers. Als ik een noot fout aansloeg, moest ik extra lang oefenen als straf. Alma was doodsbang voor de SS'ers. Als we niet tot goede prestaties kwamen, dan verhief ze haar stem tegen ons: "Zie je die rook? Als wij vals spelen, gaan we ook door de schoorsteen!" Met open mond luisterden de SS'ers naar haar vioolspel, terwijl zij als de dood was voor hen. Als ze kwaad was, speelde ze verboden muziek zoals Mendelssohn. In onze muziekbarak studeerden we voor de concerten die we moesten geven. We zaten daar met zo'n veertig vrouwen, inclusief zangeressen en vrouwen die de partituren uitschreven. De muziekbarak was enigszins een verbetering. We sliepen niet meer met zijn vijven in een hok, maar hadden stapelbedden en kregen soms brood. We hadden zelfs een potkachelje waar ik mijn pols een keer aan had verbrand. Van de pijn kon ik niet spelen. Een Lagerführer vroeg mij waarom ik niet speelde. Ik liet mijn pols zien. Heb jij geluk dat ik maar twee accordeonspelers heb," zei hij, "anders had ik je laten vergassen." Toen moest ik wel spelen. Ook speelden we in de ziekenbarak, wetend dat die zieken vaak een paar dagen later werden vergast.

Bergen-Belsen

Na de dood van Alma Rosé in april 1944 werd het Joodse deel van het orkest eind oktober naar Bergen-Belsen gedeporteerd. Wij hadden het laatste treintransport vanuit Auschwitz naar Bergen-Belsen. Iedereen die na ons kwam moest de zogenoemde dodenmarsen lopen. In Bergen-Belsen waren er geen barakken meer voor ons transport. In tenten sliepen we op de grond in de modder en we zaten allemaal onder de luizen. In die eerste nacht hoorde ik een man roepen: "Is er iemand uit Nederland?" Ik riep mijn naam door het prikkeldraad en hij antwoordde: "Dan ben ik je zwager, Abraham, Appie, Schrijver!" Ongelofelijk dat hij nog leefde! Ik had een flink aantal ziektes: dysenterie, vlektyfus, paratyfus, gebrek aan vitamine, hongeroedeem en door ontstoken tandvlees vielen mijn tanden en kiezen eruit. Het deed verschrikkelijk pijn. Na de bevrijding door de Engelsen in april 1945, heb ik een Engelse generaal net zo lang aan zijn kop gezeurd tot hij me meenam naar het Engelse leger. Van een leger-tandarts kreeg ik injecties en vitaminepillen. Toen ik opknapte werkte ik nog een paar maanden als Duits-Engelse tolk voor Margaret Montgomery, een zus van de beroemde Engelse generaal. In augustus 1945 keerde ik terug naar Nederland. Het is een wonder dat ik kón terugkeren, want al mijn tachtig familieleden zijn vermoord.

Flora Schrijver-Jacobs, 2012.

Een bijzonder weerzien

Elke dag ging ik naar ons huis om te kijken of er nog anderen waren teruggekeerd. Op de stoep voor onze deur wachtte ik op nieuws. Op een dag kwam Appie daar aan op een fiets met houten banden. We waren dolblij om elkaar te zien. In 1946 trouwden we met elkaar. We kregen twee dochters: Phyllis en Jettie. Ik kan zonder een traan dit interview geven. Maar er zijn momenten dat ik alleen ben, waarop ik wel kan blijven huilen. Dat raak je niet meer kwijt.

Ik mis mijn familie iedere dag. Op mijn piano staan zwart-wit portretten van mijn zus en van mijn ouders. Die heb ik kunnen achterhalen van paspoortfoto's bij een fotograaf in Amsterdam. Ik heb ze laten uitvergroten. Mijn zusje had zulke mooie krullen! Ook het portret van mijn orkest-dirigente, Alma Rosé, koester ik iedere dag. Dit is het enige dat ik nog van hen heb.

Interview en foto: Ellen Lock

ten toon & te doen

Tweeduizend Getuigen Vertellen

De Nederlandse verhalen van
overlevenden van de Shoah

Joods Historisch Museum

Te bekijken op afspraak

Het Joods Historisch Museum maakte tweeduizend interviews uit het archief van het USC Shoah Foundation Institute toegankelijk voor het publiek.

Foto: Liselore Kamping

Het archief van het USC Shoah Foundation Institute, dat is gevestigd in de Universiteit van Southern-California (USC), bevat 52.000 video-interviews met overlevenden. Steven Spielberg nam direct na zijn film Schindler's List het initiatief tot dit project. De interviews zijn van 1995 tot 1998 vastgelegd in diverse landen. Het Joods Historisch Museum heeft uit dit archief 2.000 interviews uitgekozen die een relatie hebben met Nederland. Daarvan zijn ruim duizend interviews in Nederland opgenomen. Dit zijn verhalen van Nederlandse Joden, Jehova's getuigen en verzetsmensen. De andere duizend zijn interviews met Nederlandse Joden die naar Israël, de Verenigde Staten en andere landen geëmigreerd zijn, maar ook met Duitse vluchtelingen die soms jaren in Nederland hebben gewoond, verzetsmensen en bevrijders. Ruim 70 beschrijvers bekeken en beschreven de 5.000 uur aan interviews. Nu kan het publiek in de interviews zoeken, korte beschrijvingen van de interviews lezen en de interviews geheel of gedeeltelijk bekijken.

Joods Historisch Museum
Nieuwe Amstelstraat 1, 1011 PL Amsterdam.
Tel: 020 5310320, www.jhm.nl/2000getuigen
E-mail: mediatheek@jhm.nl

Maak een afspraak voor het bekijken van het videoarchief 'Tweeduizend Getuigen Vertellen' met de mediatheek van het Joods Historisch Museum.

Openingstijden mediatheek:
ma t/m vrij, 13.00 - 17.00 uur.

**joods historisch
museum**

Expositie 'Ogen van de oorlog'

Eerbetoon aan oud-gevangenen van Kamp Vught

Nationaal Monument Kamp Vught

11 mei tot 10 september 2012

Nationaal Monument Kamp Vught brengt een erbetoon aan de oud-gevangenen van Kamp Vught met de expositie 'Ogen van de oorlog'. Vanaf 11 mei tot 10 september 2012 zijn 28 grote portretten van oud-gevangenen te zien, die worden gecombineerd met materiële én abstracte herinneringen aan Kamp Vught.

De oudste geportretteerde is Hebe Kohlbrugge, geboren in 1914; de jongste is Robert Engelder, geboren in 1941. Fotograaf Rogier Fokke bezocht met een mobiele fotostudio de oud-gevangenen thuis. Ook Tanny van de Ven, rondleider bij Nationaal Monument Kamp Vught, bezocht bijna alle mensen thuis en tekende hun herinneringen op. Bij de expositie is een gelijknamige publicatie verschenen met alle portretten, objecten en uitgebreide interviews.

Inspireren

De groep mensen die de oorlog aan den lijve heeft ondervonden, wordt steeds kleiner. Juist deze mensen dragen nog indringende herinneringen met zich mee die ontroeren, onthutsen, maar ook inspireren. Het herinneringscentrum ziet de expositie als een hommage aan de oud-gevangenen, die om uiteenlopende redenen sinds 1943 in Konzentrationslager Herzogenbusch gevangen werden gehouden. Als verzetsdeelnemer, als Jood, als gijzelaar of gijzelaarskind. De ooggetuigen kijken de bezoeker recht in de ogen. Hun verhalen worden geïllustreerd door persoonlijke voorwerpen die verbonden zijn met een herinnering, zoals een kampmuts, een uit vliegtuigmateriaal gemaakt sieraad óf een abstracte herinnering: vliegtuigstrepen, een gekookt ei en zandgrond.

Nationaal Monument Kamp Vught
Lunettenlaan 600, 5263 NT Vught.
Tel: 073 656 67 64, www.nmkampvught.nl /
www.ogenvandoorlog.nl

Eugène Jacoby (1927): "Via de illegale Belgische zender werden jongeren opgeroepen zich aan te sluiten bij het verzet. Met drie kameraden besloot ik daarom de oversteek naar Engeland te wagen. Op een station voor de grens met Frankrijk kregen we een pistool op ons gericht van Belgische collaborateurs. Zij hebben ons overgedragen aan de Gestapo in Mons. Omdat ik mijn mond hield, werd ik vreselijk gemarteld. Ik ben aan mijn duimen opgehangen en moest onderdompelingen ondergaan. De Belgische gevangenis raakten overvol en daarom werden wij op 9 april 1944 naar Vught getransporteerd. We droegen daar de bekende kampkleding. Als deze muts kon praten..."

Jopie Waldorp (1914): "Na maanden gevangenschap in Scheveningen werd ik met de trein naar Vught vervoerd. Daar aangekomen, heb ik op de grond gelegen om de geur van aarde te ruiken. Heerlijk, de geur van de aarde, na zo een lange tijd in een stinkende cel te hebben gezeten. Ik ben opgepakt vanwege verzetswerk. Je beslist niet om in het verzet te gaan, daar rol je in. Ik ging koerierswerk doen. Een van onze koeriers is opgepakt. Hij is doorgeslagen en heeft ongeveer dertig namen verraden."

Openingstijden: ma t/m vrij 10.00 - 17.00 uur
(april t/m september, daarbuiten ma gesloten),
za, zo en feestdagen 12.00 - 17.00 uur, entree vrij.

Expositie: '1942, De val van Indië'

Museum Bronbeek

8 maart t/m 8 december 2012

De tentoonstelling biedt nieuwe beelden en verduidelijkt de strijd in Nederlands-Indië tussen 8 december 1941 en 8 maart 1942. Zeventig jaar geleden capituleerde het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL) in Kalidjati (Java); op 8 maart 1942 gaf luitenant-generaal Hein Ter Poorten van het KNIL zich over aan generaal Hitoshi Imamura van de Japanse Keizerlijke troepen. In Museum Bronbeek is tot 8 december 2012 de tentoonstelling '1942, de val van Indië' te zien, die deze historische gebeurtenis markeert.

De gouverneur-generaal van Nederlands-Indië maakte op 8 december 1941 bekend dat Nederland Japan de oorlog verklaarde. Drie maanden later, op 8 maart 1942, eindigden de gevechtshandelingen op Java met de algehele capitulatie van het KNIL.

De iconografie van de strijd om Nederlands-Indië gedurende deze drie maanden is beperkt: foto's en filmbeelden zijn schaars en tonen geen gevechtshandelingen. Deze tentoonstelling wil daarin verandering brengen en een aanzet geven tot de iconografie van deze strijd.

Op 8 maart 1942 begon voor de militairen in Nederlands-Indië krijgsgevangenschap. Vanaf augustus 1942 werden meer en meer delen van de Europese burgerbevolking geïnterneerd. Gedurende de looptijd van de tentoonstelling zal met diverse activiteiten aandacht worden besteed aan het begin van deze internering.

Museum Bronbeek, Velperweg 147, Arnhem.
Tel: 026 376 35 55, www.bronbeek.nl

Openingstijden: di t/m zo 10.00 - 17.00 uur.
Toegangspreis: volwassene € 6,-, kind € 3,-
(museumkaart, veteranen, donateurs gratis).

'Meeting at Kalidjati, Java'. Ryohei Koiso, 1942.
Museum Of Modern Art Tokyo.

'Bombing at the West Area of Kalidjati Airfield, Java'.
Kenji Yoshioka, 1942. Museum Of Modern Art, Tokyo.

Zoek?!

De redactie stelt cliënten in de gelegenheid een korte advertentie (maximaal 100 woorden) te plaatsen. Hieraan zijn geen kosten verbonden. Ontvangen oproepen kunnen niet direct worden geplaatst, omdat er veel verzoeken binnenkomen. De redactie neemt geen verantwoordelijkheid voor de inhoud van de oproepen. Alle oproepen zijn te zien op de website www.svb.nl/wvo of www.pur.nl

Wij zoeken onze oudste zus Nelly van der Ham in Indonesië. Zij is geboren op 13 oktober 1947 te Pamanoeakan, als dochter van Johannes Hendrik van der Ham, geboren 13 oktober 1912 te Bandoeng, wonende te Jakarta. Nelly's moeder is de Indonesische mevrouw Roekenja. J. van der Ham verhuisde met zijn gezin in december 1960 naar Nederland. Nelly van der Ham zwaaide toen de familie uit in Tandjong Priok, de haven van Jakarta. Nelly is een dochter uit een eerdere relatie van J. van der Ham, waarvan het huwelijk nimmer is gesloten. De moeder van J. van der Ham was de Molukse Augustine Pattiiha. Nelly woonde bij Oma Pattiiha in Jakarta destijds. Reacties graag naar: mw. Wanda van der Ham, Eddingtonlaan 5, 7904 EE Hoogeveen, tel: 06-14874314, e-mail: albertk1@home.nl

Mijn naam is Adi Elimelech en ik ben de kleindochter van Abraham de Wolff, zoon van Arie de Wolff. Mijn grootvader was het enige familielid dat de Tweede Wereldoorlog overleefde, dachten we tot ik onze familienaam aantrof op de website: www.joodsmonument.nl waar stond dat David de Wolff, Arie's broer, 3 kinderen had die ook de oorlog hadden overleefd. Sindsdien probeer ik meer informatie over deze overlevenden te vinden. Mijn grootvader is overleden en we willen de resterende familie vinden om onze familie te gedenken. Graag meer informatie over de familie De Wolff, Mw. Adi Elimelech, 1 Zamenhof St, Tel Aviv P.O. Box 11196, Israël, tel: +972543178866, e-mail: adi@kontera.com

Tetty Geertruida Sahusilawane, geb. 04-02-'50 in Medan (Ind.), dochter van (Minah, Mientje) Jacomina Sopacua-Sahusilawane, zoekt haar vader Hendrik de Graaf. Hij was radiotelegrafist bij de Genie in Medan tussen 1946 tot 1949. Zij werd vernoemd naar zijn moeder Geertruida Bosman, haar broer Hendrik, geb. 28-11-'48 werd naar hem vernoemd. Hij werd medio '49 verplaatst naar Yogyakarta en stuurde in 1950 nog bericht uit Nieuw Guinea. De relatie tussen Minah en Hendrik raakte verbroken als gevolg van zijn verplaatsing en de verhuizing van Minah naar Ambon in 1951. Informatie svp aan: Henk van Nus, Veerkade 70, 1357 PN Almere, of tel: 036-5360720, tel: 06-12987934, e-mail: hvannus@kpnmail.nl

Ik ben op zoek naar het jongetje (2e van links) op deze foto. Hij zit tussen mijn zusjes in. Hij zou heten Anton van de Wetering, bij ons genoemd: Bodo. Hij is na de oorlog gevonden op de Hobbemakade, bij de Boerenwetering. Ze hebben nog gezocht naar familie via het bioscoopjournaal. Via bemiddeling van de OPK is hij geplaatst bij de familie Calisch, B. Zweerslaan 1 in Naarden. Daar is hij circa een half jaar gebleven. Ik wil graag met hem in contact komen om hem bijvoorbeeld deze foto te geven. En misschien herinnert hij zich deze tijd nog. Reacties graag naar Nicole Rehe-Calisch, Piersonlaan 16, 1412 BV Naarden, tel: 035-6942416 / 06-13214253, e-mail: nicole.piethein@hotmail.com

Vraag & antwoord

Op een lotgenotenbijeenkomst hoorde ik dat iemand 'DMV' had. Kunt u mij vertellen wat dat is en wanneer iemand daarvoor in aanmerking kan komen?

DMV staat voor de tegemoetkoming voor Deelname aan het Maatschappelijk Verkeer. Deze tegemoetkoming kan bij de Wuv of de Wubo worden aangevraagd door vervolgingslachtoffers of burgeroorlogsslachtoffers die blijvende causale gezondheidsschade aan de oorlog hebben overgehouden. De voorziening kan niet worden aangevraagd bij de Wetten buitengewoon pensioen en ook niet door cliënten in Indonesië omdat daar al een andere tegemoetkoming voor sociale contacten bestaat. DMV is in de plaats gekomen van voormalige Wuv-tegemoetkomingen in de kosten voor sociaal vervoer, extra vakantie en telefoonkosten. DMV is dus vooral bedoeld voor het onderhouden van sociale contacten, vrijetijdsbesteding, lotgenotencontacten en vakanties. Het maximum bedrag dat voor DMV wordt uitgekeerd is € 126,60 per maand. Als iemand al een vergoeding voor sociaal vervoer of rijkosten heeft is het bedrag aan DMV maximaal € 48,80 per maand. Bij een eerdere toekenning van Wuv-tegemoetkomingen voor sociaal vervoer, extra vakantie en telefoonkosten, wordt DMV alleen toegekend als dit gunstiger is dan de bedragen die in het verleden zijn toegekend. Bij iedere tegemoetkoming wordt rekening gehouden met uw eigen financiële draagkracht, waardoor het uit te keren bedrag lager kan zijn dan het eerder genoemde maximum of mogelijk nihil is. Globaal gesproken komt de DMV geheel tot uitbetaling bij een belastbaar inkomen tot bruto € 19.000 op jaarbasis. Bij een inkomen van meer dan € 34.000 bruto komt de DMV niet tot betaling. Het lage DMV bedrag komt niet tot betaling bij een inkomen van meer dan € 25.000 per jaar.

Het wettelijk eigen risico voor mijn zorgverzekering is dit jaar 220 euro geworden, kan ik dat vergoed krijgen?

Een vergoeding van het eigen risico van de zorgverzekering is mogelijk als u een beschikking heeft voor ongedekte medische kosten voor causale aandoeningen. Onder causale aandoeningen worden de gezondheidsklachten verstaan die door de oorlog zijn ontstaan of verergerd. Heeft u geen beschikking dan kunt u een aanvraag indienen als u zelf daadwerkelijk kosten maakt voor causale aandoeningen. In de beschikking wordt precies aangegeven voor welke gezondheidsklachten u kosten kunt declareren.

Als er kosten voor de behandeling van causale aandoeningen bij uw zorgverzekeraar onder het eigen risico vallen, dan kan het bij u in rekening gebrachte eigen risico worden vergoed. Ook als een bedrag voor eigen risico bij u in rekening is gebracht voor behandelingen of medicijnen die geen verband houden met de oorlog kan vergoeding plaatsvinden, maar dan moet u aantonen dat u er in dat jaar voor dat bedrag medische kosten zijn geweest voor causale gezondheidsklachten.

Kan ik een uitgebreidere specificatie ontvangen van de vaststelling van het maandelijks aan mij uitgekeerde bedrag dan de informatie die op de beschikking staat?

Wij informeren cliënten over de vaststelling van een pensioen of uitkering door middel van een beschikking. Als u naar aanleiding van een beschikking een meer uitgebreid overzicht van de berekening wenst te ontvangen, dan zal de betreffende afdeling dit op uw verzoek toesturen. De adressen en telefoonnummers staan op de beschikkingen vermeld.

1	2	3	4	5		6		7	8		9		10	
11														
13														
18														
22														

PUZZEL

Los het kruiswoordraadsel op en breng daarna de letters uit het diagram over naar de gelijkgenummerde vakjes van de oplossingsbalk. Uw oplossing kunt u voor 1 augustus 2012 sturen naar:

SVB-Vestiging Leiden
Afdeling Verzetsdeelnemers en Oorlogsgetroffenen
Redactie van Aanspraak
Postbus 9575, 2300 RB Leiden

Uit de goede oplossingen worden de namen getrokken van een eerste (€ 75), een tweede (€ 50) en een derde (€ 25) prijswinnaar. In het volgende nummer van Aanspraak maken we de oplossing van deze puzzel en de namen van de drie prijswinnaars bekend. (N.B. medewerkers zijn van deelname uitgesloten).

Prijswinnaars maart-puzzel:

De juiste oplossing was: lente-uitje. De winnaars van de maart-puzzel 2012 zijn: dhr. P.S. Rosenthal, Chiavari, Italië (1e prijs); dhr. N. Elsas, Antwerpen, België (2e prijs); mw. V. van Beusekom, Haarlem (3e prijs). Van harte gelukgewenst! U ontvangt het bijbehorende geldbedrag zo spoedig mogelijk op uw bankrekening.

Uw oplossing:

50	11	59	38	24	9	5	32	31	63	27	17	6
----	----	----	----	----	---	---	----	----	----	----	----	---

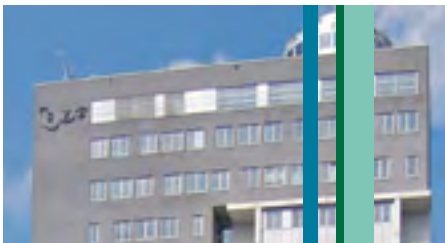
Horizontaal

1 geluid van een schaap 7 door de wol geverfd 11 geur 12 Europese munt 13 bloem 14 onzin 18 plat 19 goedertierenheid 21 berg op Kreta 22 lidwoord 23 tijding 24 talrijk 25 doorschijnend weefsel 27 bijwoord 29 op de manier van 32 kosten voor een taxi 34 knevel 35 niks 37 meteen als 38 Griekse godin 39 vijfjarig feest 42 schrijfgerei 43 rekening 44 plaats in Gelderland 47 vogel 48 visnet 50 lofdicht 52 Bijbelse priester 54 niet op deze plaats 56 kleur 57 land in Afrika 59 inleidende muziek 60 loopvogel 61 boosheid 62 kennis 63 aantekenen.

Verticaal

1 deinen 2 persoon van adel 3 betekenis 4 Belgische provincie 5 vlaktemaat 6 zacht en lief 7 later 8 paard 9 speelkaart 10 watervogel 15 plooi 16 door water omringd gebied 17 woestijngebied in Afrika 19 genodigde 20 naar beneden 23 graangewas 26 dokter 28 tropisch gewas 30 Engelse titel 31 vorstentitel 33 koffiedik 34 af en toe 35 bedotten 36 beperkt 37 dusdanig 39 ode 40 kluis 41 trip 43 inwendig orgaan 45 claxon 46 vrucht 49 zaniken 51 rangtelwoord 53 niet van bandopnamen 55 vrouw 56 wildebeest 58 roem 59 in werking tredende.

Adressen / colofon

Correspondentieadres

Sociale Verzekeringsbank
Afd. Verzetsdeelnemers en Oorlogsgetroffenen
Postbus 9575, 2300 RB Leiden

Bezoekadres

Stationsplein 1, Leiden
tel: 071 - 535 65 00, fax: 071 - 576 60 03
e-mail: info.wvo@svb.nl of info@pur.nl
website: www.svb.nl/wvo of www.pur.nl

Israël

Nederlands Informatie Kantoor (NIK)
Sha'arei Ha'ir, 216 Jaffa Street, 5th floor
94-383 Jerusalem
tel: +972 (0)2 537 2991, fax: +972 (0)2 537 7041
e-mail: office@wuvisrael.org

Indonesië

Ambassade v/h Koninkrijk der Nederlanden
Jl. H.R. Rasuna Said Kav. S-3 Kuningan, Jakarta 12950
tel: +62 (0)21 524 8200, fax: +62 (0)21 525 0443
e-mail: jak-wuv@minbuza.nl
website: <http://indonesie.nlambassade.org>

Verenigde Staten

Consulate General of the Netherlands
War Victims Department (WUV)
11766 Wilshire Boulevard, suite 1150
Los Angeles, CA 90025
tel: +1 877 388 2443 (Toll free), fax: +1 310 478 3428
e-mail: loswuv@gmail.com, website: www.sanfrancisco.the-netherlands.org

Canada

Consulate General of the Netherlands
War Victims Department (WUV)
1, Dundas Street West, suite 2106
Toronto, Ontario M5G 1Z3
tel: +1 416 595 2408 ext. 230, fax: +1 416 598 8064
e-mail: tor-wuv@minbuza.nl, website: www.toronto.the-netherlands.org

Australië

Consulate-General of the Netherlands
War Victims Department (WUV)
Level 23, Tower 2, 101 Grafton Street
(corner Grosvenor St), Bondi Junction NSW 2022
tel: +61 (0)2 9387 6644, fax: +61 (0)2 9387 3962
e-mail: syd-wuv@minbuza.nl, website: www.netherlands.org.au

Aanspraak is een gezamenlijke uitgave van de Sociale Verzekeringsbank en de Pensioen- en Uitkeringsraad.

De Sociale Verzekeringsbank (vestiging Leiden) verzorgt de uitvoering van de Nederlandse wetten voor Verzetsdeelnemers en Oorlogsgetroffenen. Met al uw vragen kunt u daar terecht. Aanvragen voor deze wetten van nieuwe klanten worden beoordeeld door de Pensioen- en Uitkeringsraad. De PUR stelt ook het beleid voor deze wetten vast.

Aan de inhoud van de artikelen kunnen geen rechten worden ontleend. Overname van (delen uit) dit magazine mag uitsluitend geschieden na schriftelijke toestemming van de redactie.

Redactieadres

SVB, t.a.v. Aanspraak
Postbus 9575, 2300 RB Leiden
tel: 071 - 535 65 00

e-mail: aanspraak.wvo@svb.nl
aanspraak@pur.nl
website: www.svb.nl/wvo
www.pur.nl

Oplage 35.000 exemplaren

Interviews en tekst

André Kuijpers, Ellen Lock

Drukker

MediaCenter
Rotterdam

Foto's

Rogier Fokke, Liselore Kamping, Ellen Lock, Ilvy Njiokiktjien, familiearchief Theo Doorman, familiearchief Bram Grisnigt, familiearchief Flora Schrijver-Jacobs

Coverfoto Ellen Lock

Vormgeving

Irene de Bruijn, Ellen Lock

Voor slechtzienden is de gesproken versie van Aanspraak gratis op CD-rom verkrijgbaar.

English translations of selected articles in Aanspraak can be found on our website: www.svb.nl/wvo or www.pur.nl